

BOSHLANG'ICH TA'LIM PEDAGOGIKASI FANINING TARIXI VA RIVOJLANISHI

BozARBAYEVA Risolat Xamitjon qizi
TAFU Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi
Saparova Umida Baxromovna

*Ilmiy rahbar: (E-mail: umidasaparova7@gmail.com ORCID:
<https://orcid.org/0009-0005-5709-4073>) Tashkent University of Applied Sciences, 1
Gavhar Street, Tashkent, 100149, Uzbekistan*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim pedagogikasi fanining shakllanish bosqichlari, tarixiy taraqqiyot jarayonlari va zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, mashhur pedagoglarning g'oyalari, pedagogik yondashuvlar, interfaol va innovatsion metodlar, bolalarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlash yo'llari tahlil qilinadi. Maqola talaba nuqtai nazaridan yozilgan bo'lib, boshlang'ich ta'lim pedagogikasining jamiyat taraqqiyotidagi o'rni va istiqbollari haqida fikr yuritadi.*

Kalit so'zlar: *pedagogika, boshlang'ich ta'lim, tarbiya, o'qituvchi, didaktika, metodika, psixologiya, tarixi, zamonaviy ta'lim.*

KIRISH

Insoniyat tarixi davomida ta'lim va tarbiya eng asosiy ijtimoiy institut bo'lib kelgan. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim insonning keyingi bilim olish va shaxsiy rivojlanish jarayonida poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, boshlang'ich ta'lim pedagogikasi fani bolalarni tarbiyalash, ularni jamiyatga tayyorlash va bilim berishning ilmiy asoslarini o'rganuvchi soha sifatida shakllangan. Bugungi kunda pedagogika fani yosh avlodni mustaqil fikrlaydigan, ijodkor, vatanparvar va ma'naviy yetuk shaxs sifatida tarbiyalashni maqsad qiladi. Shu bilan birga, o'qituvchilarni kasbiy malakasini oshirish, innovatsion va interfaol metodlardan foydalangan holda samarali darslar o'tish muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi fanining tarixiy ildizlari

Pedagogika fani qadimiy davrlardan buyon inson tarbiyasiga oid masalalarni o'rganib kelgan. Qadimgi Sharq olimlari — Abu Nasr Forobiy, Abu Ali Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy va boshqa mutafakkirlar bolalarni tarbiyalash, axloqiy poklik va ilm egallash masalalariga alohida e'tibor bergan.

Forobiy: insonni ma'naviy va aqliy jihatdan kamol topgan shaxs sifatida tarbiyalashga urg'u bergan.

Ibn Sino: bolalarning psixologik rivojlanishi va yoshligidan ilmga o'rgatish zarurligini ta'kidlagan.

Yusuf Xos Hojib: "Qutadg'u bilig" asarida tarbiya va bilimning inson kamolotidagi o'rnini bayon qilgan.

Alisher Navoiy: axloqiy tarbiya, adabiyot va milliy qadriyatlarni shakllantirishga katta e'tibor qaratgan.

Qadimgi madrasalarda o'qitish jarayonida axloqiy fazilatlar, mehnatsevarlik, rostgo'ylik va hurmat asosiy o'rinda bo'lgan. Shu davr pedagogik tajribalari bugungi kun boshlang'ich ta'limining poydevorini tashkil etadi.

Jadidchilik davri va pedagogik g'oyalar

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida O‘zbekistonda jadidchilik harakati pedagogik sohada tub yangiliklarni olib keldi. Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Fitrat, Cho‘lpon kabi ma‘rifatparvarlar yangi uslubdagi maktablarni tashkil etdilar va bolalarni zamonaviy bilimlar bilan ta‘minlashga intildilar.

Avloniy: “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida insonning tarbiyasi, axloqiy va ma‘naviy kamolotini ta‘kidlagan.

Behbudiy: yangi maktablarda fanlararo yondashuv va faol o‘qitish metodlarini joriy qilgan.

Jadidchilik davri pedagogikasi o‘quvchining shaxsiy rivojlanishiga katta e‘tibor qaratgan va hozirgi zamonaviy boshlang‘ich ta‘lim metodlarining ildizlarini yaratgan.

Yevropa pedagogikasi ta‘siri

XVIII–XIX asrlarda Yevropada pedagogika mustaqil fan sifatida rivojlandi.

Komenskiy (“Didaktika buyuk kitobi”) bolalarning yosh xususiyatlariga mos yondashuvni ilgari surdi, ko‘rgazmalilik va amaliy mashg‘ulotlarni tavsiya qildi.

Pestalozzi: “Bola qalbi va aqli” prinsipiga e‘tibor qaratdi, ta‘lim va tarbiyani uyg‘unlashtirishni taklif etdi.

Ushinskiy: milliy til va madaniyatni pedagogik jarayonga integratsiya qilish zarurligini ta‘kidladi.

Bu pedagoglarning g‘oyalari O‘zbekistonga kirib kelib, jamiyat va ta‘lim tizimiga katta ta‘sir ko‘rsatdi.

Sovet davri pedagogikasi

XX asrning birinchi yarmida Sovet ta‘lim tizimi shakllanishi bilan boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi ilmiy asosda rivojlana boshladi. Darsliklar, metodik qo‘llanmalar ishlab chiqildi, o‘qituvchilar malakasini oshirish tizimi yo‘lga qo‘yildi.

Bu davrda pedagogika fanida quyidagi jihatlar rivojlandi:

Didaktik printsiplar va o‘qitish metodikasi tizimlashtirildi.

Bola psixologiyasini o‘rganish va pedagogik jarayonda qo‘llash.

Ta‘limda amaliy mashg‘ulotlar va tajriba asosida bilim berish.

Mustaqillik yillarida pedagogikaning rivojlanishi

1991-yilda O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasida keng ko‘lamli islohotlar boshlandi:

yangi o‘quv dasturlari va darsliklar;

interfaol va innovatsion metodlar joriy etilishi;

STEAM va loyiha asosida o‘qitish;

shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim;

axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali darslarni boyitish.

O‘qituvchi endi faqat bilim manbai emas, balki o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini yo‘naltiruvchi murabbiy sifatida qaraladi.

Zamonaviy pedagogika metodlari

Zamonaviy boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasida quyidagi metodlar keng qo‘llaniladi:

Interfaol metodlar: “Aqliy hujum”, “Venn diagrammasi”, “Klaster” va boshqalar.

O‘yin metodlari: o‘quv jarayonini qiziqarli qilish, bolaning faolligini oshirish.

Raqamli ta‘lim: elektron darsliklar, onlayn platformalar, videodarslar.

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv: o‘quvchining qiziqishi va imkoniyatlarini hisobga olish.

Tarbiya va psixologik yondashuv: ijtimoiy ko'nikmalar, hurmat, axloqiy fazilatlar.

Bu metodlar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi — bu jamiyatning kelajagini belgilovchi fan bo'lib, har bir shaxsning aqliy, ma'naviy va axloqiy shakllanishini ta'minlaydi. Tarixiy manbalardan ko'rinadiki, qadimgi Sharq mutafakkirlari, jadidlar, sovet va mustaqillik davri pedagoglari bolalarni tarbiyalash va bilim berish jarayonida yangi yondashuvlarni ishlab chiqqanlar.

Bugungi kunda pedagogika fanida o'qituvchini nafaqat bilim beruvchi, balki bolaning shaxsiy rivojlanishini yo'naltiruvchi murabbiy sifatida ko'rish odat tusiga kirgan. Interfaol, STEAM, loyiha asosida o'qitish, raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish orqali boshlang'ich ta'lim pedagogikasi yangi bosqichga chiqmoqda.

Shunday ekan, har bir pedagog tarixiy tajribani chuqur o'rganib, zamonaviy metodlarni samarali qo'llab, yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashi lozim. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi — bu inson kamolotining va jamiyat taraqqiyotining poydevoridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Ma'naviyat, 1992.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Xoliqova R. Pedagogika asoslari. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari jamiyati nashriyoti, 2016.
4. To'xtaeva N., Jo'raeva M. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: TDPU, 2020.
5. Saparova, U. B. Specific Aspects of Forming Economic Educational Skills of Students of Primary Education Institutions of Higher Education. – European Science Methodical Journal, 2024, Vol. 2, Issue 12, pp. 82–90. ISSN (E): 2938-3641.
6. Saparova, U. B. Pedagogical Principles of Forming Economic Education Skills in Primary Class Students with Family Partnership. – Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 2023, Vol. 2, Issue 9.
7. Saparova, U. B. Theoretical Principles of Forming the Skills of Economic Education in Students. – Procedia of Theoretical and Applied Sciences, 2023, Vol. 11, September. ISSN: 2795-5621.
8. Saparova, U. B. Specific Features of Forming Economic Education Skills in Primary School Students through Family Partnership. – Public Education, 2023, No. 6 (November–December), pp. 63–67.
9. Saparova, U. B. The Role of Eastern Thinkers' Historical Heritage in Forming Economic Education Skills of Future Primary School Teachers within the Framework of the Science of Education. – Teacher and Lifelong Education, 2024, No. 5/2, pp. 484–492.